

Competenties en vakinhouden

- impressie studiedag opleiders rekenen-wiskunde & didactiek -

A. Lek

Hogeschool van Arnhem en Nijmegen

Als de woorden ‘competentiegericht opleiden’ vallen, lijkt het of iedereen direct weet waar we het over hebben. Bij doorpraten ontstaat er echter al snel een discussie met de grootst mogelijke verwarring en onduidelijkheid. Dat roept de vraag op: wat betekent ‘competentiegericht opleiden’ dat uitgangspunt lijkt te zijn voor de vernieuwingen binnen de opleidingen tot leraar basisonderwijs? Worden de Pabo’s of de opleiders misschien overvallen door deze vernieuwing? Is het dan voor niemand duidelijk hoe de opleiding hier adequaat op moet inspelen? Het competentiegericht opleiden staat volop in de belangstelling en het is daarom een goede greep om de Panama-studiedag voor opleiders, die plaatsvond op 10 maart 2005, op deze thematiek te richten. En dan blijkt dat er tijdens deze dag wel degelijk goed en zinvol over de vernieuwing van het opleidingsprogramma kan worden gesproken. Veel opleiders zijn enthousiast en positief over de plaats die het vak rekenen-wiskunde kan en mag krijgen binnen het ‘competentiegerichte opleiden’.

Gelukkig hebben alle opleiders voor de studiedag een verhelderend stuk kunnen lezen over competentie en inhoudelijke vorming; een discussiestuk van de SLO dat voortvloeide uit een samenwerking met Pabo Groenewoud in Nijmegen (Klep, Paus & Ter Heege, 2004). Hierin wordt duidelijk gemaakt dat competenties onderscheiden dienen te worden van vakinhouden, die onderdeel uitmaken van het repertoire van de leraren in opleiding. Er dient wel een duidelijke samenhang te zijn tussen competenties en vakinhoud. De een kan, met andere woorden, niet zonder de ander. In zijn inleiding geeft J. Klep van de SLO een duidelijke uiteenzetting van de historische achtergronden, als verantwoording voor competentiegericht opleiden, en wat dit voor de Pabo betekent.

Na deze inleiding en de daaropvolgende presentaties in de ochtend is het moeilijk om met elkaar te praten over wat ons in de wereld van de opleidingen nu werkelijk bezighoudt. Het lijkt of iedereen vanuit zijn werk van alles krijgt toegeschoven, of misschien zelfs wel krijgt opgelegd. Er wordt op de verschillende Pabo’s van alles ontwikkeld en als we gezamenlijk deze brij aanschouwen, komen we niet veel verder dan het plaatsen van enkele kanttekeningen bij de diverse producten die

de revue passeren. Af en toe is er iemand die het ‘gezond verstand’ centraal stelt en bijvoorbeeld reageert met ‘moeten we niet kijken naar wat studenten nodig hebben om van *A* naar *B* te komen en daarop als opleiding met gedegen aanbod op inspringen?’ Kortom, waarom ingewikkelde moeilijke wegen bewandelen als het ook makkelijk kan? Is het niet zo dat er veel ‘competentie’ bij opleiders aanwezig is, maar dat weinigen dit binnen de Pabo, in het kader van de vernieuwing, mogen laten gelden?

De presentaties van deze dag geven ons meer duidelijkheid over de toch wel ingewikkelde vernieuwingsslag die het HBO momenteel doormaakt. M. Dolk bijt in de morgen de spits af en doet dat door een heldere uiteenzetting te geven van de stand van zaken in de opleiding, met aansluitend een duidelijke eigen mening over de mogelijkheid om studenten in niveaus op te leiden. Internationaal (Ministerie van OCenW, 2004) is er een ontwikkeling gaande gericht op een gewenste uitwisseling op de arbeidsmarkt. Het is dan handiger om over competenties te spreken, dan om de noodzakelijke kennis te formuleren, die in allerlei landen op verschillende wijze wordt aangeduid.

Verder geeft het rapport ‘Koersen op Meesterschap’ (Expertgroep Kwaliteit Lerarenopleiding Primair Onderwijs, 2004) een duidelijke indicatie om vanuit een andere invalshoek op te leiden dan alleen vanuit het niveau van kennis en vaardigheden. Bracht de visitatiecommissie de kwaliteit van opleidingen in beeld (HBO-raad, 2003), de kwaliteitscontrole van de opleidingen die eerst bij de visitatiecommissies lag, wordt nu overgenomen door de ‘Nederlands-Vlaamse Accreditatie Organisatie’ (NVAO), die iedere opleiding de maat neemt en vervolgens al dan niet accreditteert. Een deel van de vernieuwingen binnen de opleidingen zijn ingegeven door de (nieuwe) eisen van de NVAO, omdat bekostiging, diplomering en studiefinanciering hiervan afhankelijk zijn.

Bovenstaande zaken leiden tot initiatieven om de opleiding te vernieuwen. Het advies van de Expertgroep ‘Koersen op meesterschap’ voor herontwerp van het aanbod van de Pabo richt zich op:

– basisbekwaamheid (voldoende kennis van alle vakken);

- ontwerp- en onderzoekscompetentie van leraren als experts (veel kennis van een klein gebied van het beroepsterrein; bijvoorbeeld van een leeftijdsgroep, een vak, enzovoort).

Dolk stelt voor leraren op vier niveaus op te leiden, te weten het basis-, HBO-, expert- en coördinatoreniveau. Dit is op de basisschool als formeel stelsel nog niet ingevoerd, maar komt wel overeen met de gegroeide werkelijkheid. Leerkrachten voelen zich op een of meer gebieden zeer competent en hebben tegelijkertijd grote gaten in hun kennis en vaardigheden op de andere terreinen. De wet BIO¹ (Ministerie van OCenW, 2004) geeft aan dat de basisschool zelf verantwoordelijk is voor professionalisering van het hele team, zodat een schoolteam in haar totaliteit kwalitatief goed onderwijs kan verzorgen. Dit stelt de opleiding evenwel voor dilemma's. Moet er worden opgeleid voor een 'kleine' pedagoog, voor een 'kleine' vakdidacticus of voor een leerkracht? Wij zouden ons in het algemeen de volgende vragen moeten stellen en beantwoorden:

- Wat kenmerkt een (goede) leerkracht?
- Wat kenmerkt de opleiding tot leerkracht?
- Wat is een goede eindnorm voor de Pabo en hoe wordt er opgeleid?

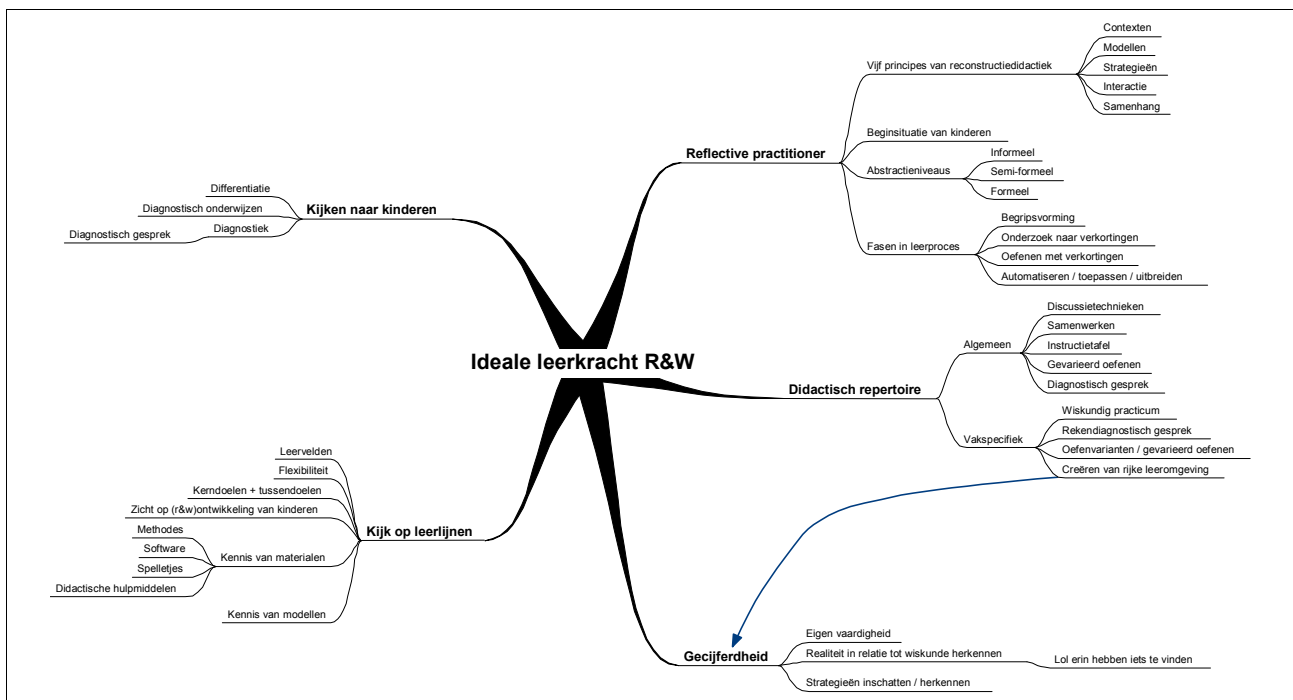
Tijdens de studiedag vertellen twee docenten, respectievelijk van Fontys Hogescholen (Pabo Eindhoven) en Hogeschool Edith Stein (Hengelo), hun verhaal over het proces en de ontwikkeling van deze vernieuwing in hun opleidingsinstituut. H. Beemer (Fontys Hs) geeft aan waar haar opleiding op dit moment staat. Zij signaleert dat er door de veranderingen problemen ontstaan, omdat

studenten veelal zelf niet in staat zijn praktijkervaringen naar de opleiding mee te nemen en te integreren in de theorie die op de opleiding wordt aangeboden. Dit dilemma sluit aan bij onderzoek van W. Oonk die nagaat wat de opleiding moet doen om de link van theorie naar praktijk en andersom totstand te brengen en te optimaliseren. Hij is van mening dat goed opleidingsonderwijs vooral bepaald wordt door de mate waarin studenten in de gelegenheid worden gesteld om een wisselwerking totstand te brengen tussen hun theoretisch referentiekader en -narratief georiënteerde - praktijkkennis. Studenten kunnen op een natuurlijke manier praktijkkennis in narratieve vorm opslaan en organiseren, maar die kennis draagt pas werkelijk bij aan hun professionalisering - het kunnen analyseren en voorspellen van gebeurtenissen in de praktijk en het kunnen inspelen op praktijksituaties - als die praktijkkennis geactiveerd kan worden en tegelijkertijd relevante theorie wordt geactualiseerd (Oonk et al., 2004). In het kader van zijn onderzoek wordt de deelnemende Pabo's een module aangeboden, waarin getracht is om die ideeën te realiseren door een rijke leeromgeving te creëren, waar praktijksituaties het uitgangspunt vormen voor het leren van studenten, en waar bovendien gezocht is naar een balans tussen zelfgestuurd leren van de student en de begeleiding door de opleider (Oonk, 2003).

Beemer presenteert voorts vijf competenties die voor het vak rekenen-wiskunde van belang zijn:

- de reflectieve leerkracht rekenen-wiskunde;
- zijn mate van gecijferdheid;
- zijn didactisch repertoire;
- zijn zicht op leerlijnen;
- zijn kijk op kinderen.

Hierbij laat zij een prachtig netwerk zien (fig.1), waarin

figuur 1: De ideale leerkracht rekenen-wiskunde (Fontys Hogescholen, 2005)

zichtbaar wordt wat de ideale leerkracht rekenen-wiskunde in het kader van bovengenoemde competenties moet kunnen. Uit dit ontwerp komen de volgende discussievragen naar voren:

- Zijn deze competenties dekkend voor een goede leerkracht rekenen-wiskunde?
- Bieden deze competenties voldoende mogelijkheden voor onderzoek en diepgang?
- Waar blijft de vakinhoud?

In een discussie onder leiding van H. van der Straaten proberen de deelnemers meer greep te krijgen op de diverse begrippen die te maken hebben met het 'nieuwe opleiden'. Dit leidt steeds weer tot een discussie over wat in de opleiding belangrijk is; zijn dat juist algemene vakoverstijgende competenties of inhouden.

M. van Zanten (Hs Edith Stein) doet een boekje open over zijn opleiding in verandering. Hij vertelt dat men bij Edith Stein met het vernieuwen gestart is bij de toetsing. Gekozen is om vier theorie- en vier praktijktoetsen per jaar af te nemen.

Van Zanten geeft aan hoe het vak rekenen-wiskunde in de theoretische toetsen aan bod komt, namelijk:

- geïntegreerd en vakoverstijgend;
- de ontwikkeling van de eigen gecijferdheid, in een lineair leer- en ontwikkelingsproces, bij het onderdeel didactiek en leertheorie is dat proces concentrisch;
- verschillende domeinspecifieke uitwerkingen en lokale theorieën kunnen wellicht vraaggestuurd zijn vanuit de actuele stagesituatie, maar dat heeft wel een relatie met de mate waarin de eigen gecijferdheid is gevorderd.

Hij geeft verder aan hoe men rekenen-wiskunde in authentieke situaties toetst. Hier is gekozen voor een zogenaamd 'groot bezoek' aan de stageschool: studenten laten de uitvoering en onderbouwing zien bij vooraf door vakdocenten goedgekeurde, door de student ontworpen lessen. Voor de uitvoering van deze les zijn indicatoren opgesteld, zoals bijvoorbeeld:

- 1 De student geeft betekenis aan getallen en bewerkingen, wat blijkt uit het gebruik van wiskundig correcte contexten.
- 2 De student speelt in op verschillen tussen leerlingen, door gebruik te maken van verschillende abstractieniveaus (ofwel op context-model-formeel niveau).
- 3 De student stimuleert niveauverhoging door oplossingsprocessen (verschillend van abstractieniveau en/of oplossingsstrategie) interactieve, reflectieve momenten uit te (laten) wisselen.

Verder benadrukt Van Zanten dat bij vraaggestuurd opleiden de sturing moet ontstaan vanuit drie invalshoeken: de theorie die vragen oproept, de praktijk waaruit vragen naar voren komen en het onderzoek aan de praktijk dat tot vragen leidt.

In de middag staat er, na de inleiding van J. Klep over competentiegericht opleiden vanuit historisch perspectief, een practicum op het programma. Dit stelt de deelnemers voor de opdracht om te bezien welke bijdrage vanuit het vak rekenen-wiskunde kan worden geleverd aan het onderwijsthema 'Kijken naar kinderen (en jezelf)'. Dat is niet niks, zo bleek al snel. Een collega kwam al gauw met een wat sceptische oplossing, namelijk: meetkundeopdrachten met spiegels. Toch werd snel de overstap naar een meer serieuze invulling gemaakt. Ik merk daarbij dat de collega's van mijn groep vol met vragen en onzekerheden zitten en men sterk de behoefte voelt hierover eerst met elkaar van gedachten te wisselen. En zo zetten de discussies en gesprekken van tijdens de lunch zich als vanzelf voort en dit laatste is een heel belangrijk doel van de opleidersdag - met elkaar van gedachten wisselen. Dit onderdeel komt tijdens deze studiedag wat in het gedrang door de vele lezingen en presentaties.

Dat neemt niet weg dat de dag een bewogen dag was, die werd afgesloten door reflecties van M. Dolk en J. Klep. Zij gaven in die reflecties de aanwezige opleiders een duidelijke opdracht mee. Het is belangrijk om de inhouden van het vak te beschrijven, die leiden tot het gewenste repertoire van de leraar. We moeten studenten duidelijk maken wat er op de opleiding van hen wordt verwacht, wat ze moeten leren en weten. De student moet er zelf achter komen wat hij wel en niet kan. Daar moeten zijn acties, wat er moet gebeuren, uit voortvloeien. En de opleiding stelt zich daarbij de vraag hoe de student het beste zijn repertoire kan ontwikkelen. Zowel inhoud als kennis is uiteindelijk nodig om de algemene competenties, zoals bijvoorbeeld de competenties zoals uitgewerkt door SBL (2004), te kunnen ontwikkelen!

Noot

- 1 BIO staat voor: Wet op de Beroepen In het Onderwijs.

Literatuur

- Expertgroep Kwaliteit Lerarenopleiding Primair Onderwijs (2004). *Koersen op meesterschap*. Den Haag: Landelijk Overleg Lerarenopleidingen Basisonderwijs.
- HBO-raad (2003). *Moed tot meesterschap*. Den Haag: HBO-raad.
- Klep, J., H. Paus & H. ter Heege (2004). *Competentie en inhoudelijke vorming: een tweeheid in de PABO. Een discussiestuk*. Enschede: SLO.
- Ministerie van OCenW (2004). *Wet op de beroepen in het onderwijs*. Zoetermeer: Ministerie van OCenW.
- Oonk, W. (2003). *Pabo Onderzoek Theorie in Praktijk (TIP). Handleiding voor opleiders*. Utrecht: Freudenthal Instituut.
- Oonk, W., F. Goffree & N. Verloop. (2004). For the Enrichment of Practical Knowledge. Good practice and useful theory for future primary teachers. In: J. Brophy, (ed.). *Using video in teacher education. Advances in Research on teaching. Vol. 10*. New York: Elsevier Science.
- SBL (2004). *Bekwaamheidseisen leraren*. Den Haag: SBL.